

De Relatie tussen Arbeidssatisfactie van Pedagogisch Medewerkers in
Voorschoolse Voorzieningen en de Kwaliteit van hun Interacties met
Kinderen: Wat is de Rol van Werkervaring en Pedagogische
Ondersteuning?

Masterthesis
Universiteit Utrecht
Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen
Masterprogramma Orthopedagogiek

Naam: S. Kraaijeveld

Studentnummer: 3856941

Naam begeleider: P. L. Slot

Naam 2^e beoordelaar: O. Oudgenoeg

Datum: 12-06-2015

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterthesis, geschreven ter afronding van het masterprogramma Orthopedagogiek aan de Universiteit van Utrecht. Het afgelopen jaar heb ik me gespecialiseerd in het vakgebied Leerlingenzorg. Ik volgde onderwijsgerelateerde vakken, schreef casussen om daarmee een diagnostiek aantekening te halen en liep meerdere dagen per week stage op een praktijkschool in Dordrecht. Daar had ik te maken met pubers met leer- en/of gedragsproblemen. Een mooie aanvulling hierop vormt dit onderzoek, dat zich juist richt op voorschoolse instellingen met leidsters en kleuters. Door getraind te worden in het beoordelen van de interacties tussen leidsters en kinderen, ben ik mij ook bewust geworden van mijn eigen interacties met kinderen. Ik vond het erg leuk om te merken hoe het analyseren van de kwaliteiten van anderen ook mijn eigen persoonlijke kwaliteiten kan beïnvloeden.

Aan het begin van dit jaar zag ik erg op tegen het schrijven van een masterthesis. Vooral in de fase waarin er nog een onderzoeksvraag geformuleerd moest worden werd ik overweldigd door het grote aantal keuzemogelijkheden. Toen er eenmaal een onderzoeksvraag op papier stond, ging de tijd snel. De deadlines vlogen voorbij, tot het moment daar was dat mijn complete thesis moest worden ingeleverd.

Het schrijven van deze masterthesis zou echter niet gelukt zijn zonder de hulp van bepaalde mensen uit mijn omgeving. Allereerst wil ik mijn thesisbegeleidster Pauline ontzettend bedanken. Het hele jaar door heeft zij mij van nuttige feedback voorzien en haar kritische blik en enthousiasme voor het project hebben mij gestimuleerd om het uiterste uit mezelf te halen. Pauline, je flexibiliteit bij deadlines, de koekjes en thee tijdens de trainingdagen, je snelle reacties op mailtjes en het vertrouwen dat je in me had verminderden bij mij de stress. Bedankt voor je begeleiding dit jaar.

Hiernaast wil ik alle leidsters, ouders en kinderen bedanken die de dataverzameling hebben mogelijk gemaakt. Zonder hen had ik niet af kunnen studeren.

Tot slot wil ik mijn familie en vrienden bedanken, die mij het afgelopen jaar hebben gesteund en bemoedigd. Op de momenten waarop ik vastliep of aan mijn eigen kunnen twijfelde hebben zij er alles aan gedaan om de stress te verminderen en me gerust te stellen, dank jullie wel daarvoor.

Samenvatting

In dit onderzoek werd de relatie tussen arbeidssatisfactie en de kwaliteit van leidster-kindinteracties binnen voorschoolse voorzieningen onderzocht en werd gekeken welke rol werkervaring en pedagogische ondersteuning in deze relatie spelen. Er werden observaties uitgevoerd in 219 groepen en 109 pedagogisch medewerkers namen deel aan de studie door een vragenlijst in te vullen. De kwaliteit van leidster-kindinteracties werd beoordeeld aan de hand van het Classroom Assessment Scoring System (CLASS). Om de onderzoeksvragen te beantwoorden werd gebruik gemaakt van een bestaand databestand uit 2012. Er werd geen verband gevonden tussen arbeidssatisfactie en de kwaliteit van interacties. Zowel pedagogische ondersteuning als werkervaring bleken geen significante modererende rol te spelen in de relatie tussen arbeidssatisfactie en de kwaliteit van leidster-kindinteracties. Toekomstig onderzoek zal de relatie tussen leidstergerelateerde factoren en de kwaliteit van interacties op Nederlandse voorschoolse instellingen verder moeten onderzoeken.

Steekwoorden: Arbeidssatisfactie, kwaliteit interacties, voorschoolse voorzieningen, werkervaring, pedagogische ondersteuning, Classroom Assessment Scoring System.

Abstract

This study investigates the relationship between job satisfaction and the quality of interactions between teachers and toddlers in early childhood education care and aims to identify the role that job experience and pedagogical support play in this relationship. Observations were conducted in 219 groups and 109 teachers took part by filling out a questionnaire. The Classroom Assessment Scoring System (CLASS) was used to assess the quality of interactions between teachers and toddlers. To answer the research questions, an existing data file was used. No association was found between job satisfaction and quality of interactions. Concerning the specific CLASS-dimensions, no associations were found between job satisfaction and each of the eight quality-dimensions. Pedagogical support and job experience appeared not to play a significant moderating role in the relationship between job satisfaction and quality of interactions. Future research should further investigate the relationship between teacher-related variables and the quality of interactions in preschools in the Netherlands.

Keywords: Job satisfaction, interaction quality, preschool, job experience, pedagogical support, Classroom Assessment Scoring System.

RELATIE TUSSEN ARBEIDSSATISFACTIE EN KWALITEIT VAN INTERACTIES

De Relatie tussen Arbeidssatisfactie en de Kwaliteit van Leidster-Kindinteracties

Sinds 2009 wordt door de overheid bijna ieder jaar bezuinigd op de kinderopvangtoeslag (NOS, 2014). De opvang wordt daardoor steeds duurder voor ouders (NOS, 2014). Uit onderzoek blijkt dat verlaging van de kinderopvangtoeslag een negatieve invloed heeft gehad op de kwaliteit van de kinderopvang (Akgunduz, Jongen, Leseman, & Plantenga, 2013). Door het vertrek van collega's staan er soms te weinig leidsters op de groep. De werkdruk neemt toe, er is minder tijd voor de kinderen dan voorheen en minder tijd voor niet-groepsgebonden activiteiten (Abvakabo FNV, 2013). Het lijkt aannemelijk dat een verhoogde werkdruk de arbeidssatisfactie bij leidsters negatief beïnvloedt (Collie, Shapka, & Perry, 2012). De vraag die hieruit voortvloeit is of arbeidssatisfactie wellicht ook gerelateerd is aan de kwaliteit van de kinderopvang.

In deze masterthesis wordt daarom de relatie tussen arbeidssatisfactie en de kwaliteit van leidster-kindinteracties binnen voorschoolse voorzieningen onderzocht. Daarbij wordt bekeken welke rol werkervaring en pedagogische ondersteuning spelen in deze relatie. Deze masterthesis is gekoppeld aan een landelijk onderzoek naar de kwaliteit van voorschoolse voorzieningen en de effecten hiervan op de ontwikkeling van kinderen. Het doel van deze thesis is een aanvulling te geven op dit project.

Kwaliteit van Leidster-Kindinteracties

De kwaliteit van leidster-kindinteracties wordt in dit onderzoek gedefinieerd als de manier waarop leidsters omgaan met kinderen, ze hen betrekken in activiteiten en de mate waarin ze leermogelijkheden bieden binnen activiteiten en routines (Slot, Leseman, Mulder, & Verhagen, 2013). De kwaliteit van deze interacties kan worden beoordeeld aan de hand van acht dimensies, afkomstig van de CLASS (La Paro, Hamre, & Pianta, 2011). Dit is een observatie-instrument dat bedoeld is om de interacties tussen leidsters en kinderen op voorschoolse instellingen te beoordelen. De acht dimensies zijn: positieve sfeer, negatieve sfeer, sensitiviteit van de leidster, aandacht voor kindperspectief, gedragsregulering, faciliteren van leren en ontwikkeling, kwaliteit van feedback en het stimuleren van de taalontwikkeling (La Paro et al., 2011; Slot et al., 2013).

Interacties tussen kinderen en volwassenen vormen het primaire mechanisme voor de ontwikkeling en het leren van kinderen (Burchinal et al., 2008; Curby et al., 2009; Hamre, Pianta, Hatfield, & Jamil, 2014; Mashburn et al., 2008; O'Connor & McCartney, 2007). Binnen de (voorschoolse) onderwijscontext zijn positieve interacties met leraren en leidsters van belang voor goede academische schoolprestaties (Burchinal et al., 2008; Hamre et al., 2014; O'Connor & McCartney, 2007). Zo is bijvoorbeeld aangetoond dat kinderen die naar

RELATIE TUSSEN ARBEIDSSATISFACTIE EN KWALITEIT VAN INTERACTIES

voorschoolse voorzieningen gaan waar sprake is van kwalitatief hoge leidster-kindinteracties, grote vooruitgang tonen op het gebied van taal (Belsky, 2006; Logan, Piasta, Justice, Schatschneider, & Petrill, 2011; Mashburn et al., 2008). Naast effecten op de cognitieve ontwikkeling zijn er ook aanwijzingen dat een goede kwaliteit van interacties tussen leidster en kind de sociaal-emotionele ontwikkeling positief beïnvloedt (Mashburn et al., 2008; Peisner-Feinberg et al., 2001). Kinderen worden omschreven als sociaal competent en vertonen minder probleemgedrag. In het algemeen kan gezegd worden dat kwalitatief hoge leidster-kindinteracties gedurende de voorschool ertoe bijdragen dat een kind klaar is om naar de kleuterschool te gaan (Mashburn et al., 2008).

Arbeidssatisfactie

Arbeidssatisfactie wordt omschreven als een algemeen gevoel van tevredenheid over en plezier in het werk (Skaalvik & Skaalvik, 2011b). Factoren als werkstress, emotionele uitputting en tijdsdruk kunnen een negatieve invloed hebben op arbeidssatisfactie (Klassen & Chiu, 2010; Skaalvik & Skaalvik, 2011a). Veel onderzoek is echter afkomstig van leerkrachten uit het onderwijs; tot op heden is er niet of nauwelijks onderzoek gedaan naar arbeidssatisfactie onder leidsters in voorschoolse instellingen in Nederland.

Een lage arbeidssatisfactie onder leerkrachten kan negatieve consequenties hebben. Naast het feit dat deze leerkrachten zelf het risico lopen om een burn-out te krijgen, is de kans groot dat hun houding een negatieve uitstraling heeft op de relaties met leerlingen (van der Ploeg & Scholte, 2003). Daarmee vormen ze een potentiële bedreiging voor de kwaliteit van het onderwijs (van der Ploeg & Scholte, 2003). Mogelijkerwijs geldt dit ook voor leidsters in voorschoolse instellingen.

Pedagogische Ondersteuning

Professionele ontwikkeling van leerkrachten bestaat tegenwoordig meer en meer uit het inzetten van activiteiten die een continue, praktijkgerichte - in tegenstelling tot kennisgebaseerde - steun en begeleiding bieden aan leerkrachten (Pianta, 2005). Het ontvangen van pedagogische ondersteuning draagt bij aan de professionele ontwikkeling van leerkrachten of leidsters, aangezien zij daarmee adviezen of feedback op het handelen ontvangen waarvan ze kunnen leren (Pre-COOL cohortonderzoek, 2011-2012). Van soortgelijke activiteiten als coaching, consultatie en het gebruik van mentoren is gebleken dat zij de kwaliteit van interacties tussen leidsters en kinderen kunnen verbeteren (Campbell & Milbourne, 2005; Domitrovich et al., 2009; Howes, James, & Ritchie, 2003; Pianta, Mashburn, Downer, Hamre, & Justice, 2008).

RELATIE TUSSEN ARBEIDSSATISFACTIE EN KWALITEIT VAN INTERACTIES

Onderzoek heeft daarnaast aangetoond dat een ondersteunend werkklimaat gerelateerd is aan een hogere arbeidssatisfactie (Jones & Bright, 2001). Het belang van pedagogische ondersteuning wordt tevens duidelijk in Nederlands onderzoek waaruit blijkt dat de belangrijkste oorzaak voor ontevredenheid van leerkrachten ligt in het gebrek aan deskundige begeleiding en adviezen (van der Ploeg & Scholte, 2003).

Werkervaring

Naast het krijgen van steun wordt ook werkervaring in verband gebracht met arbeidssatisfactie. Over het algemeen geldt: hoe meer jaren ervaring, hoe minder tevreden leraren zijn over hun werk (Ma & MacMillan, 1999; Skaalvik & Skaalvik, 2009; van Maele & van Houtte, 2012; van der Ploeg & Scholte, 2003). De verklaring hiervoor is niet precies duidelijk. Wel zijn leraren met meer ervaring vanzelfsprekend ook ouder, wat kan duiden op uitputting door het vele werken (Elchardus et al., 2009). Opnieuw is ook hier minder bekend over leidsters in peuterspeelzalen en de kinderopvang.

Daarnaast lijkt het aantal jaren ervaring ook verband te houden met de kwaliteit van leidster-kind interacties. Hoewel niet significant, is er wel een trend waarneembaar waarbij het aantal jaren werkervaring van alle leraarmerken de belangrijkste voorspeller is van een goede afstemming van de leraar op de behoeften van het kind (Gerber, Whitebook, & Weinstein, 2007).

Samenvattend kan gesteld worden dat er gemengde resultaten worden gevonden op het gebied van werkervaring. Werkervaring lijkt negatief gerelateerd te zijn aan arbeidssatisfactie, terwijl er een positieve trend gevonden wordt tussen werkervaring en de kwaliteit van interacties.

Huidige Onderzoek

Het huidige onderzoek biedt mogelijk aanknopingspunten – op het gebied van arbeidssatisfactie, werkervaring en pedagogische ondersteuning – met het oog op het verbeteren van de kwaliteit van voorschoolse voorzieningen. Zoals eerder benoemd heeft een hoge kwaliteit van interacties een gunstig effect op de ontwikkeling van kinderen. Daarnaast voegt dit onderzoek belangrijke informatie toe aan recente onderzoeken die zich voornamelijk richten op leerkrachten in het primair basisonderwijs. Er is aanzienlijk minder bekend over voorschoolse voorzieningen.

De volgende vraagstelling wordt geformuleerd: *Wat is de relatie tussen arbeidssatisfactie van de leidster en de kwaliteit van leidster-kindinteracties binnen voorschoolse instellingen?* Deze vraagstelling is onderverdeeld in twee deelvragen:

RELATIE TUSSEN ARBEIDSSATISFACTIE EN KWALITEIT VAN INTERACTIES

1. Welke rol speelt pedagogische ondersteuning in de relatie tussen arbeidssatisfactie en de kwaliteit van leidster-kindinteracties (d.w.z. alle CLASS-dimensies tezamen)?
2. Welke rol speelt werkervaring in de relatie tussen arbeidssatisfactie en de kwaliteit van leidster-kindinteracties (d.w.z. alle CLASS-dimensies tezamen)?

Op basis van de zojuist besproken literatuur wordt verwacht dat de relatie tussen arbeidssatisfactie en de kwaliteit van leidster-kind interacties - gemeten met de CLASS - positief zal zijn (van der Ploeg & Scholte, 2003).

Aangezien bekend is dat het ontvangen van pedagogische ondersteuning de kwaliteit van interacties kan verbeteren (Campbell & Milbourne, 2005; Domitrovich et al., 2009; Howes et al., 2003) en een ondersteunend werkklimaat gerelateerd is aan een hogere arbeidssatisfactie (Jones & Bright, 2001), wordt verwacht dat pedagogische ondersteuning de relatie tussen arbeidssatisfactie en de kwaliteit van leidster-kind interacties versterkt. Wanneer er tegen de verwachtingen in echter sprake is van een negatieve relatie, wordt verwacht dat pedagogische ondersteuning de relatie verzwakt.

De gevonden verbanden tussen werkervaring en arbeidssatisfactie enerzijds, en werkervaring en kwaliteit van interacties anderzijds, zijn inconsistent (Gerber et al., 2007; van Maele & van Houtte, 2012; van der Ploeg & Scholte, 2003). Op basis hiervan worden twee hypothesen onderzocht, namelijk de hypothese dat werkervaring de relatie tussen arbeidssatisfactie en de kwaliteit van leidster-kindinteracties versterkt en de hypothese dat werkervaring deze relatie verzwakt.

Methode

Participanten

De data is afkomstig van de pre-COOL studie, die de effectiviteit van voorschoolse voorzieningen in Nederland onderzocht. Dit project sluit aan op de COOL studie. Allereerst werd een aselechte steekproef van 300 basisscholen genomen, die al meededen aan de COOL studie. Van de 300 basisscholen gaven 139 scholen aan dat ze mee wilden doen (46.3%). Aan hen werd gevraagd om de voorschoolse instellingen te benoemen die voorheen werden bezocht door de meeste nieuwe leerlingen op school. Dossiers van de gemeente en het internet werden gebruikt om aanvullende voorscholen in de buurt van de deelnemende scholen te identificeren. Vervolgens werden 500 voorschoolse centra benaderd, waarvan 263 toestemming gaven om mee te doen aan pre-COOL (52.6%). Ten tijde van de tweede meting werden observaties uitgevoerd in 162 centra met een totaal van 219 groepen, waarvan 121 peuterspeelzaalgroepen (55.3%) en 98 kinderdagverblijfgroepen (44.7%). Honderdnegen pedagogisch medewerkers namen deel aan de studie door een vragenlijst in te vullen. Bijna

RELATIE TUSSEN ARBEIDSSATISFACTIE EN KWALITEIT VAN INTERACTIES

elke pedagogisch medewerker was een vrouw (99.2%) en voornamelijk van Westerse afkomst (89.4%). Aangezien de voorscholen door de basisscholen werden voorgedragen betreft het een selecte sneeuwbalsteekproef.

De huidige studie onderzoekt de voorzieningen voor 2- tot 4-jarige kinderen, hoewel in 63% van de groepen ook een aantal jongere kinderen aanwezig waren. De deelnemende voorschoolse instellingen waren geografisch verspreid over alle delen van Nederland, zowel in stedelijke als niet-stedelijke gebieden. De groepen waren samengesteld uit kinderen met verschillende leeftijden en nationaliteiten, wat representatief is voor Nederland.

Meetinstrumenten

Kwaliteit van Leidster-Kindinteracties

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de Classroom Assessment Scoring System Toddler (La Paro et al., 2011; Slot et al., 2013). Dit is een observatie-instrument waarmee interacties tussen leidsters en kinderen binnen voorschoolse instellingen bekeken worden. In Nederlands onderzoek werd geconcludeerd dat de psychometrische kwaliteit en validiteit van de CLASS Toddler goed is (Slot, 2014; Slot, Boom, Verhagen, & Leseman, 2014). De CLASS bestaat uit acht dimensies. De dimensie *Positieve sfeer* verwijst naar de relatie tussen de leidster en de kinderen, waarbij het gaat om de warmte, het respect en het plezier dat blijkt uit zowel verbale als non-verbale interacties tussen de leidster en de kinderen (Slot et al., 2013). *Negatieve sfeer* duidt op het algehele niveau waarin negativiteit geuit wordt in de groep. *Sensitiviteit van de leidster* houdt in dat de leidster zich bewust is van en responsief is ten aanzien van de individuele behoeften en het emotioneel functioneren van kinderen. Daarnaast gaat het erom in hoeverre de leidster beschikbaar is als een veilige basis. Bij *Aandacht voor kindperspectief* gaat het om de mate waarin de leidster uitgaat van de interesses, motivaties en perspectieven van kinderen en zij de verantwoordelijkheid en autonomie van kinderen stimuleert. Bij de dimensie *Gedragsregulering* gaat het om de vaardigheid van de leidster om de zelfregulering van het gedrag bij kinderen te bevorderen; dit kan zij doen door het gebruik van een proactieve benadering en het bieden van duidelijke verwachtingen ten aanzien van gedrag, evenals het geven van ondersteuning om wangedrag te voorkomen of om te buigen. *Faciliteren van leren en ontwikkeling* omvat de vaardigheden van leidsters om activiteiten mogelijk te maken die het leren en de ontwikkeling van kinderen ondersteunen. *Kwaliteit van feedback* betreft de mate waarin de leidster feedback geeft die het leren en begrijpen van kinderen bevordert en zorgt voor een grotere deelname aan activiteiten of spel. De dimensie *Stimuleren van taalontwikkeling* betreft tenslotte de kwaliteit en hoeveelheid van taal en conversaties die de leidster gebruikt om de taalontwikkeling van

RELATIE TUSSEN ARBEIDSSATISFACTIE EN KWALITEIT VAN INTERACTIES

kinderen te bevorderen (Slot et al., 2013). De kwaliteit per dimensie wordt beoordeeld op een 7-puntsschaal. Een score van 1 of 2 staat voor een lage kwaliteit op de desbetreffende dimensie, een score van 3, 4, of 5 voor een gemiddelde kwaliteit en een score van 6 of 7 houdt een hoge kwaliteit in. Tezamen vormen bovengenoemde dimensies - na ompoling van de dimensie Negatieve Sfeer - de variabele Kwaliteit van Interacties. De Cronbach's alfa van de variabele Kwaliteit van Interacties is .80. Deze waarde is voldoende (Field, 2009).

Arbeidssatisfactie, Werkervaring en Pedagogische Ondersteuning

Naast de CLASS Toddler wordt gebruik gemaakt van een vragenlijst die door de leidster is ingevuld. Deze vragenlijst is afkomstig van de pre-COOL studie en is speciaal voor pedagogisch medewerkers gemaakt (Pre-COOL cohortonderzoek, 2011-2012). De vragenlijst omvat verschillende onderwerpen, waaronder arbeidssatisfactie, werkervaring en pedagogische ondersteuning.

Arbeidssatisfactie bestaat uit 12 items. Het gaat hier om stellingen als 'Mijn werk geeft me over het algemeen veel voldoening' en 'Ik vind de sfeer op mijn werk bijzonder prettig'. De pedagogisch medewerker kan kiezen uit vijf antwoordcategorieën: *nooit*, *soms*, *regelmatig*, *vaak* en *altijd*. De Cronbach's alfa van de variabele arbeidssatisfactie is na ompoling van vier negatief-geformuleerde items .78. Dit is acceptabel (Field, 2009).

Werkervaring wordt gemeten op een 7-puntsschaal. Er wordt gevraagd hoe lang de pedagogisch medewerker al in de sector voorschoolse opvang en educatie werkt. De antwoordcategorieën zijn als volgt: *minder dan 1 jaar*, *1 t/m 2 jaar*, *3 t/m 4 jaar*, *5 t/m 10 jaar*, *11 t/m 20 jaar*, *21 t/m 30 jaar* en *meer dan 30 jaar*.

Pedagogische ondersteuning wordt gemeten op een 5-puntsschaal. Er wordt gevraagd in hoeverre de pedagogisch medewerker pedagogische ondersteuning (d.w.z. adviezen, feedback op handelen) krijgt. De leidster kan kiezen uit de antwoordcategorieën *nooit*, *één of enkele keren per jaar*, *maandelijks*, *wekelijks* of *dagelijks*.

Procedure

Elke groep werd gedurende één morgen geobserveerd met de CLASS Toddler. De observatoren beoordeelden groepsprocessen en gedrag van de pedagogisch medewerker. De observaties van 3 à 4 uur werden gepland op een reguliere ochtend onder normale omstandigheden.

Data-Analyse

Het huidige onderzoek betreft descriptief onderzoek, waarmee een relatie wordt beschreven. Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvragen worden de gegevens uit de CLASS-observaties en de vragenlijst voor pedagogisch medewerkers geanalyseerd in

RELATIE TUSSEN ARBEIDSSATISFACTIE EN KWALITEIT VAN INTERACTIES

SPSS. Voor de hoofdvraag wordt gekozen voor een Pearson correlatie, aangezien zowel de onafhankelijke als de afhankelijke variabele continu is. Om antwoord te krijgen op de deelvragen zal een hiërarchische multiële regressie uitgevoerd worden. Na het aanmaken van de onafhankelijke variabele arbeidssatisfactie en de afhankelijke variabele kwaliteit van interacties zijn zij namelijk beide continu. De moderatoren zijn categorisch, maar zijn om statistische redenen omgezet in dichotome variabelen. Bij de indeling is rekening gehouden met de ligging van de mediaan. Antwoordcategorie 1 en 2 van pedagogische ondersteuning vormen samen één nieuwe categorie: *nooit of één of enkele keren per jaar*. De overige drie categorieën vormen een tweede categorie: *maandelijks tot en met dagelijks*. Van de variabele werkervaring vormen de eerste vier categorieën een nieuwe categorie: *minder dan 1 jaar t/m 10 jaar*. Antwoordcategorie 5, 6 en 7 vormen een tweede categorie: *meer dan 11 jaar*.

Resultaten

Voorafgaand aan de analyses is gekeken naar het aantal missende waarden. Op de variabele Kwaliteit van interacties werden 4 missende waarden gevonden (1,8%). Op de vragenlijstvariabelen Werkervaring, Pedagogische ondersteuning en Arbeidssatisfactie waren dit er respectievelijk 119 (54,3%), 120 (54,8%) en 116 (53%). Vanwege het grote aantal missende waarden op de vragenlijstvariabelen is aan de hand van een t-toets onderzocht of de kwaliteit op basis van de CLASS verschillend is voor de groepen met ($N=109$) en zonder ($N=110$) vragenlijst. Levene's Test bleek niet significant, wat betekent dat de varianties van de groepen gelijk zijn. De t-toets was eveneens niet significant. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de kwaliteit op basis van de CLASS voor de groep met vragenlijst hetzelfde is als voor de groep zonder vragenlijst. Voor een overzicht van de beschrijvende statistieken wordt verwezen naar tabel 1.

Tabel 1

Beschrijvende Statistieken

Variabele	<i>N</i>	Bereik	Gemiddelde	SD
Werkervaring	100	1 - 7	4.68	1.15
Pedagogische ondersteuning	99	1 - 5	2.48	1.00
Arbeidssatisfactie	103	3 – 4.83	3.81	.47
Kwaliteit interacties	215	2.88 – 5.69	4.25	.51

Relatie Tussen Arbeidssatisfactie en de Kwaliteit van Interacties

De variabelen Arbeidssatisfactie en Kwaliteit van interacties zijn beiden normaal verdeeld. Aan de hand van een spreidingsdiagram is bekeken of voldaan werd aan de assumpties lineariteit en homoscedasticiteit. Dit was het geval en daarom is gekozen voor het berekenen van een Pearson correlatie. Hiermee wordt vastgesteld dat er geen significante relatie bestaat tussen arbeidssatisfactie en de kwaliteit van interacties, $r(98) = .062, p=.538$.

Tabel 2

Resultaten Hiërarchische Meervoudige Regressieanalyse met Pedagogische Ondersteuning (N=93) en Werkervaring (N=94) als Moderatoren in de Relatie Tussen Arbeidssatisfactie en Kwaliteit van Interacties

Onafhankelijke variabelen	Kwaliteit van interacties			
	<i>B</i>	β	R^2	ΔR^2
Model 1			.005	.005
Arbeidssatisfactie	.079	.069		
Pedagogische ondersteuning	.005	.004		
Model 2			.005	.000
Arbeidssatisfactie	.082	.071		
Pedagogische ondersteuning	.006	.005		
Arbeidssatisfactie x pedagogische ondersteuning	-.007	-.004		
Model 3			.022	.022
Arbeidssatisfactie	.084	.072		
Werkervaring	.151	.133		
Model 4			.025	.003
Arbeidssatisfactie	.006	.006		
Werkervaring	.150	.133		
Arbeidssatisfactie x werkervaring	.125	.085		

Werkervaring en Pedagogische Ondersteuning als Modererende Variabelen

Om te onderzoeken of pedagogische ondersteuning de relatie tussen arbeidssatisfactie en kwaliteit van interacties modereert, is een hiërarchische meervoudige regressieanalyse uitgevoerd. Daaruit blijkt dat pedagogische ondersteuning geen significante modererende rol speelt in deze relatie (zie tabel 2).

RELATIE TUSSEN ARBEIDSSATISFACTIE EN KWALITEIT VAN INTERACTIES

Vervolgens is tevens aan de hand van een hiërarchische meervoudige regressieanalyse onderzocht of werkervaring de relatie tussen arbeidssatisfactie en kwaliteit van interacties modereert. Werkervaring blijkt geen significante modererende rol te spelen in deze relatie (zie tabel 2). Naar aanleiding hiervan is een zelfde analyse uitgevoerd, echter nu op basis van een indeling in drie categorieën: *minder dan 1 jaar t/m 10 jaar*, *11 t/m 20 jaar* en *21 t/m 30 jaar*. Ook uit deze analyse blijkt dat werkervaring geen significante modererende rol speelt in de relatie tussen arbeidssatisfactie en werkervaring, $R^2 = .063$, $F(5, 87) = 1.17$, $p = .329$.

Discussie

Het doel van deze masterthesis was om de relatie te onderzoeken tussen arbeidssatisfactie en de kwaliteit van interacties binnen voorschoolse voorzieningen. Ook is onderzocht welke rol werkervaring en pedagogische ondersteuning spelen in deze relatie. Hiermee wordt een aanvulling gegeven op een Europees project dat onderzoek doet naar de kwaliteit van voorschoolse voorzieningen en de effecten hiervan op de ontwikkeling van kinderen. Aangezien onderzoek zich tot nu toe vooral heeft gericht op leerkrachten in het primair onderwijs en er aanzienlijk minder bekend is over Nederlandse voorschoolse voorzieningen, voegt het huidige onderzoek belangrijke informatie toe aan de bestaande literatuur.

Arbeidssatisfactie en de Kwaliteit van Interacties

Er blijkt geen significant verband te bestaan tussen arbeidssatisfactie en de kwaliteit van interacties. Deze bevinding spreekt eerder onderzoek tegen waarin werd beschreven dat ontevreden leerkrachten een potentiële bedreiging vormen voor de kwaliteit van het onderwijs (van der Ploeg & Scholte, 2003). Een mogelijke verklaring voor deze onverwachte uitkomst is dat het huidige onderzoek gericht is op voorschoolse instellingen en dat het hiervoor beschreven onderzoek gericht was op leerkrachten in het basisonderwijs. Bovendien is de kwaliteit van interacties niet geheel vergelijkbaar met de kwaliteit van het onderwijs in het algemeen. De kwaliteit van het onderwijs is ook afhankelijk van andere, niet-relatieve aspecten, zoals curriculum, leidster-kind ratio, groeps grootte en opleiding van de leidster (Hestenes, Cassidy, Hegde, & Lower, 2007; NICHD ECCRN, 2000; Phillips, Mekos, Scarr, McCartney, & Abbott-Shim, 2000). Tot slot is mogelijk dat arbeidssatisfactie enkel een innerlijke beleving van de leidster is, die geen invloed heeft op haar gedrag tegenover kinderen. Deze gedachte wordt ondersteund door definities die arbeidssatisfactie omschrijven met begrippen als *gevoel*, *cognitie* en *beoordeling* (Locke, 1976; Skaalvik & Skaalvik, 2011b; Weiss, 2002). Wellicht zijn leidsters heel goed in staat om deze gevoelens en gedachten voor zichzelf te houden en geen invloed te laten hebben op hun interacties met kinderen.

Pedagogische Ondersteuning

Hiernaast is onderzocht of pedagogische ondersteuning de relatie tussen arbeidssatisfactie en kwaliteit van interacties modereert. Pedagogische ondersteuning blijkt geen significante modererende rol te spelen in deze relatie. Deze uitkomst is tegenstrijdig met wat verwacht werd op basis van de literatuur. In eerder onderzoek werd namelijk het belang van pedagogische ondersteuning benadrukt bij het beïnvloeden van de kwaliteit van interacties (Campbell & Milbourne, 2005; Domitrovich et al., 2009; Howes et al., 2003) en de mate van arbeidssatisfactie (van der Ploeg & Scholte, 2003). Dat er geen positieve rol van pedagogische ondersteuning in het huidige onderzoek gevonden werd, kan te maken hebben met het feit dat pedagogische ondersteuning in voorgaande onderzoeken niet als modererende variabele is onderzocht.

Werkervaring

Naast pedagogische ondersteuning, is ook onderzocht of werkervaring een modererende rol speelt in de relatie tussen arbeidssatisfactie en kwaliteit van interacties. Werkervaring blijkt – in tegenstelling met de verwachting – geen significante, modererende rol te hebben. In eerder onderzoek werden zowel positieve verbanden met de kwaliteit van interacties als negatieve verbanden met arbeidssatisfactie gevonden (Gerber et al., 2007; Ma & MacMillan, 1999; van Maele & van Houtte, 2012; van der Ploeg & Scholte, 2003; Skaalvik & Skaalvik, 2009). In voorgaande onderzoeken is werkervaring niet onderzocht als modererende variabele. Mogelijk zorgen de positieve en negatieve verbanden er samen voor dat er in het huidige onderzoek geen significant resultaat is gevonden.

Beperkingen en Aanbevelingen voor Toekomstig Onderzoek

Er zijn een aantal beperkingen te noemen van het huidige onderzoek. Ten eerste ontbrak een groot gedeelte van de vragenlijstgegevens. Het gevolg hiervan was een aanzienlijk kleinere steekproef. In de toekomst zal gebruik gemaakt moeten worden van een grotere steekproef dan in dit onderzoek het geval was, zodat de betrouwbaarheid en externe validiteit (generaliseerbaarheid) toeneemt. Desondanks is in dit onderzoek gecontroleerd of er systematische verschillen waren tussen instellingen met en zonder vragenlijsten en dit was niet het geval.

Hoewel de betrouwbaarheid van de schalen kwaliteit en arbeidssatisfactie voldoende is gebleken, vormt de manier waarop kwaliteit en arbeidssatisfactie gemeten zijn een beperking. De interactiekwaliteit is gebaseerd op korte observaties die wellicht niet representatief zijn voor de algemene kwaliteit over een langere periode. Arbeidssatisfactie is gemeten met 12 vragen aan de hand van zelfrapportage. Mogelijk worden andere resultaten verkregen

RELATIE TUSSEN ARBEIDSSATISFACTIE EN KWALITEIT VAN INTERACTIES

wanneer men arbeidssatisfactie zou meten met een vragenlijst die meer vragen bevat. Toekomstig onderzoek zal dit moeten uitwijzen.

Hiernaast zijn de categorische variabelen pedagogische ondersteuning en werkervaring vanwege statistische redenen omgezet in dummyvariabelen, waardoor mogelijk belangrijke informatie verloren is gegaan. Toekomstig onderzoek zal moeten uitsluiten of dit informatieverlies de niet-significante resultaten verklaart.

In het algemeen is het van belang dat er meer onderzoek komt in Nederlandse voorschoolse instellingen, aangezien onderzoek nu nog voornamelijk in het buitenland en op basis- of middelbare scholen verricht wordt. Dit onderzoek zal vooral gericht moeten zijn op het onderzoeken van (leidstergerelateerde) factoren die bijdragen aan de kwaliteit van het onderwijs.

De stelling dat arbeidssatisfactie mogelijk een aanknopingspunt vormt voor interventies die een kwaliteitsverhoging beogen te bewerkstelligen, kan naar aanleiding van dit onderzoek niet worden bevestigd. Desondanks mag het belang van arbeidssatisfactie in het bevorderen van motivatie voor professionele ontwikkeling en het voorkomen van burn-out niet worden onderschat (Skaalvik & Skaalvik, 2009; Wagner & French, 2010).

Conclusie

Uit het huidige onderzoek blijkt dat arbeidssatisfactie en de kwaliteit van leidster-kindinteracties binnen voorschoolse voorzieningen niet gerelateerd zijn aan elkaar. Pedagogische ondersteuning en werkervaring blijken bovendien geen modererende rol te spelen in deze relatie.

Referenties

- Abvakabo FNV (2013, mei). Kwaliteit en werkgelegenheid kinderopvang achteruit. Retrieved from: <http://leden.abvakabo.nl/2/nieuws/terugval-door-bezuinigingen>
- Akgunduz, Y.E., Jongen, E., Leseman, P., & Plantenga, J. (2013). *Cutting from the future? Impact of a subsidy reduction on child care quality in the Netherlands*. Discussie paper, Universiteit van Utrecht.
- Belsky, J. (2006). Early child care and early child development: Major findings of the NICHD study of early child care. *European Journal of Developmental Psychology*, 3, 95-110. doi:10.1080.1740562060055775
- Burchinal, M., Howes, C., Pianta, R., Bryant, D., Early, D., Clifford, R., & Barbarin, O. (2008). Predicting child outcomes at the end of kindergarten from the quality of pre-kindergarten teacher-child interactions and instruction. *Applied Developmental Science*, 12, 140-153. doi:10.1080/10888690802199418
- Campbell, P. H., & Milbourne, S. A. (2005). Improving the quality of infant-toddler child care through professional development. *Topics in Early Childhood Special Education*, 25, 3-14. doi:10.1177/02711214050250010101
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioural sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Collie, R. J., Shapka, J. D., & Perry, N. E. (2012). School climate and social-emotional learning: Predicting teacher stress, job satisfaction, and teaching efficacy. *Journal of Educational Psychology*. Advance online publication. doi:10.1037/a0029356
- Curby, T. W., LoCasale-Crouche, J., Konold, T. R., Pianta, R. C., Howes, C., Burchinal, M., . . . Barbarin, O. (2009). The relations of observed pre-k classroom quality profiles to children's achievement and social competence. *Early Education and Development*, 20, 346-372. doi:10.1080/10409280802581284
- Domitrovich, C. E., Gest, S. D., Gill, S., Bierman, K. L., Welsh, J. A., & Jones, D. (2009). Fostering high-quality teaching with an enriched curriculum and professional development support: The Head Start REDI Program. *American Educational Research Journal*, 46, 567-597. doi:10.3102/0002831208328089
- Elchardus, M., Huyge, E., Kavadias, D., Siongers, J., & Vangoidsenhoven, G. (2009). *Leraars. Profiel van een beroepsgroep*. Leuven: Lannoo Campus.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS. Third edition*. London, England: SAGE.

RELATIE TUSSEN ARBEIDSSATISFACTIE EN KWALITEIT VAN INTERACTIES

- Gerber, E. B., Whitebook, M., & Weinstein, R. S. (2007). At the heart of child care: Predictors of teacher sensitivity in center-based child care. *Early Childhood Research Quarterly, 22*, 327-346. doi:10.1016/j.ecresq.2006.12.003
- Hamre, B., Pianta, R., Hatfield, B., & Jamil, F. (2014). Evidence for general and domain-specific elements of teacher-child interactions: associations with preschool children's development. *Child Development, 85*, 1257-1274. doi:10.1111/cdev.12184
- Hestenes, L. L., Cassidy, D. J., Hegde, A. V., & Lower, J. K. (2007). Quality in inclusive and noninclusive infant and toddler classrooms. *Journal of Research in Childhood Education, 22*, 69-84. doi:10.1080/02568540709594613
- Howes, C., James, J. & Ritchie, R. (2003). Pathways to effective teaching. *Early Childhood Research Quarterly, 18*, 104-120. doi:10.1016/S0885-2006(03)00008-5
- Jones, F., & Bright, J. (2001). *Stress: Myth, Theory and Research*. London: Prentice Hall.
- Klassen, R. M., & Chiu, M. M. (2010). Effects on teachers' self-efficacy and job satisfaction: Teacher gender, years of experience, and job stress. *American Psychological Association, 102*, 741-756. doi:10.1037/a0019237
- La Paro, K. M., Hamre, B. K., & Pianta, R. C. (2011). *Classroom Assessment Scoring System Toddler Manual*. Charlottesville, VA: Teachstone.
- Locke, E. A. (1976). The nature and causes of job satisfaction. In M. D. Dunnette (Ed.), *Hand-book of industrial and organizational psychology* (pp. 1297-1349). Chicago: Rand McNally.
- Logan, J. A. R., Piasta, S. B., Justice, L. M., Schatschneider, C., & Petrill, S. (2011). Children's attendance rates and quality of teacher-child interactions in at-risk preschool classrooms: Contribution to children's expressive language growth. *Child Youth Care Forum, 40*, 457-477. doi:10.1007/s10566-011-9142-x
- Ma, X., & MacMillan, R. (1999). Influences of workplace conditions on teachers' job satisfaction. *Journal of Educational Research, 93*, 39-47. doi:10.1080/00220679909597627
- Maele, D. van, & Houtte, M. van (2012). The role of teacher and faculty trust in forming teachers' job satisfaction: Do years of experience make a difference? *Teaching and Teacher Education, 28*, 879-889. doi:10.1016/j.tate.2012.04.001
- Mashburn, A. J., Pianta, R. C., Hamre, B. K., Downer, J. T., Barbarin, O. A., Bryant, D., . . . Early, D. M. (2008). Measures of classroom quality in prekindergarten and children's development of academic, language, and social skills. *Child Development, 79*, 732-749. doi:10.1111/j.1467-8624.2008.01154.x

RELATIE TUSSEN ARBEIDSSATISFACTIE EN KWALITEIT VAN INTERACTIES

- NICHD Early Child Care Research Network. (2000). Characteristics and quality of child care for toddlers and preschoolers. *Applied Developmental Science, 4*, 116-135.
- NOS (2014, 1 september). Ouder werkt ondanks dure crèche. Retrieved from: <http://nos.nl/artikel/693322-ouder-werkt-ondanks-dure-creche.html>
- O'Connor, E., & McCartney, K. (2007). Examining teacher-child relationships and achievement as part of an ecological model of development. *American Educational Research Journal, 44*, 340-369. doi:10.3102/0002831207302172
- Phillips, D., Mekos, D., Scarr, S., McCartney, K., & Abbott-Shim, M. (2000). Within and beyond the classroom door: Assessing quality in child care centers. *Early Childhood Research Quarterly, 15*, 475-496. doi:10.1016/s0885-2006(01)00077-1
- Pianta, R. C. (2005). Standardized observation and professional development: A focus on individualized implementation and practices. In M. Zaslow & I. Martinez-Beck (Eds.), *Critical issues in early childhood professional development* (pp. 231-254). Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing.
- Pianta, R. C., Mashburn, A. J., Downer, J. T., Hamre, B. K., & Justice, L. (2008). Effects of web-mediated professional development resources on teacher-child interactions in pre-kindergarten classrooms. *Early Childhood Research Quarterly, 23*, 431-451. doi:10.1016/j.ecresq.2008.02.001
- Peisner-Feinberg, E. S., Burchinal, M. R., Clifford, R. M., Culkin, M. L., Howes, C., Kagan, S. L., & Yazejian, N. (2001). The relation of preschool child-care quality to children's cognitive and social developmental trajectories through second grade. *Child Development, 72*, 1534-1553. doi:10.1111/1467-8624.00364
- Ploeg, J. van der, & Scholte, E. (2003). Arbeidsatisfactie onder leerkrachten. *Pedagogiek, 4*, 276-290.
- Pre-COOL cohortonderzoek. Technisch rapport tweejarigcohort, tweede meting 2011 – 2012 [Pre-COOL cohort study. Technical report two-year-olds cohort, second measurement 2011-2012]. Pre-COOL consortium. Amsterdam, Kohnstamm Instituut.
- Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2009). Does school context matter? Relations with teacher burnout and job satisfaction. *Teaching and Teacher Education, 25*, 518-524. doi:10.1016/j.tate.2008.12.006
- Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2011a). Teacher job satisfaction and motivation to leave the teaching profession: Relations with school context, feeling of belonging, and emotional exhaustion. *Teaching and Teacher Education, 27*, 1029-1038. doi:10.1016/j.tate.2011.04.001

RELATIE TUSSEN ARBEIDSSATISFACTIE EN KWALITEIT VAN INTERACTIES

- Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2011b). Teachers' feeling of belonging: exhaustion, and job satisfaction: the role of school goal structure and value consonance. *Anxiety, stress & coping: an international journal*, 24, 369-385. doi:10.1080/10615806.2010.544300
- Slot, P. L. (2014). *Early childhood education and care in the Netherlands: Quality, curriculum, and relations with child development* (Doctoral dissertation). Retrieved from Google Scholar.
- Slot, P. L., Boom, J., Verhagen, J., & Leseman, P. P. M. (2014). Psychometric properties of the Classroom Assessment Scoring System Toddler. *Manuscript submitted for publication*.
- Slot, P.L., Leseman, P. P. M., Mulder, H., & Verhagen, J. (2013). *Handleiding CLASS Toddler* [Manual CLASS Toddler]. Utrecht: Universiteit Utrecht, Onderwijsadvies en Training.
- Weiss, H. M. (2002). Deconstructing job satisfaction. Separating evaluations, beliefs and affective experiences. *Human Resource Management Review*, 12, 173-194. doi:10.1016/s1053-4822(02)00045-1